

การใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมในการลดพฤติกรรมเสี่ยง จากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดง ตำบลเมืองแคน อำเภอรำไพบุรี จังหวัดศรีสะเกษ

Using Participation Process to Reduce Risky Behavior Related to Pesticide Hazard for Shallot Farmers in Muangkan Sub-district, Rasrisalai District, Srisaket Province

จิราพร ทรงพระ (Jiraporn Songpra)^{1*}

ดร.กาญจนา ครองธรรมชาติ (Dr.Kannitha Krongthamchat)**

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมในการลดพฤติกรรมเสี่ยงจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดง ตำบลเมืองแคน อำเภอรำไพบุรี จังหวัดศรีสะเกษ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้เทคนิคกระบวนการ AIC ในการค้นหาปัญหาและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมศึกษาประกอบด้วย เกษตรกรผู้ปลูกหอมแดง บ้านเมืองแคนที่มีความสมัครใจเข้าร่วมโครงการวิจัยจำนวน 131 คน และตัวแทนแกนนำชุมชนและตัวแทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องจำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 136 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามระหว่างเดือนธันวาคม 2554-กุมภาพันธ์ 2555 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุดและค่าต่ำสุด และสถิติเชิงอนุมาน Paired t-test หลังจากเสร็จสิ้นการดำเนินการใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมทำให้เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติและปรับปรุงวิธีการปฏิบัติตนในการป้องกันอันตรายจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช

ABSTRACT

This action research aimed to study using participation to reduce risk behavior from pesticide hazard for shallot farmers in Muangkan sub-district, Rasrisalai district, Srisaket province by using AIC technique to find the problem as well as guidelines for problem solving. The amount of 136 samples were investigate including 131 volunteers of shallot farmers, and 5 representatives of community leaders and involving government sector. The structured questionnaires were collected during December 2011 – February 2012. The data analysis was done by descriptive statistics, percentage, mean, standard deviation,

¹ Correspondent author : jingjai_to@msn.com

* นักศึกษา หลักสูตรสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาวิทยาศาสตร์อณูโมเลกุลและเซลล์ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

maximum and minimum, and inferential statistics paired t-test. After the participation process was finished, the shallot farmers had increased their knowledge about the use of chemical pesticides, which resulted in some changed attitudes and improved the way they used chemical pesticides.

คำสำคัญ : สารเคมีกำจัดศัตรูพืช กระบวนการมีส่วนร่วม

Key Words : Pesticide, Participation

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม อาชีพหลักของคนไทย คือ เกษตรกรรม ผลผลิตต่างๆ ที่ได้มาจึงเป็นเพื่อการบริโภคและการส่งออก และในปัจจุบันการเกษตรมีความแตกต่างจากในอดีต โดยมีการนำเอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิตให้ได้ทันตามความต้องการของตลาดมากขึ้น การใช้สารเคมีทางการเกษตรที่มากเกินไปจนจำเป็นเพื่อสนองตอบการพัฒนาที่มุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์ ทำให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพและการปนเปื้อนในสิ่งแวดล้อม หากมีการใช้อย่างไม่ถูกต้องและไม่มีการป้องกันอันตรายจากการใช้ ย่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของผู้ใช้โดยตรงจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชกันอย่างกว้างขวางของเกษตรกรนี้เอง ทำให้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรผู้ใช้สารเคมี เนื่องจากพิษของสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ดังข้อมูลเฝ้าระวังโรคปี 2553 มีผู้ได้รับพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช 2,015 ราย คิดเป็นอัตราป่วย 3.17 คนต่อแสนประชากร ภาคที่มีอัตราป่วยสูงสุดคือ ภาคเหนือ 8.24 ต่อแสนประชากร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2.37 ต่อแสนประชากร ภาคกลาง 2.26 ต่อแสนประชากร ภาคใต้ 1.25 ต่อแสนประชากร สำหรับชนิดของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่เป็นสาเหตุของการเจ็บป่วย พบว่า เกิดจากสารเคมีกลุ่มออร์แกโนฟอสเฟตสูงที่สุดคิดเป็นร้อยละ 10.3 รองลงมาคือสารกำจัดวัชพืช คิดเป็นร้อยละ 3.5 และสารเคมีกลุ่มคาร์บาเมทคิดเป็นร้อยละ 1.2 ตามลำดับ [1]

จังหวัดศรีสะเกษเป็นแหล่งปลูกหอมแดงขนาดใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่เพาะปลูกมากกว่าร้อยละ 70 ของพื้นที่เพาะปลูกของทั้งภาค ในปีเพาะปลูก 2552 – 2553 จังหวัดศรีสะเกษมีเนื้อที่ 30,754.75 ไร่ ได้ผลผลิตรวม 67,004.77 ตัน ผลผลิตต่อไร่ 2,857 กิโลกรัม [2] แต่อย่างไรก็ตาม การปลูกหอมแดงเกษตรกรต้องเสี่ยงกับการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชตลอดเวลาเกษตรกรจึงต้องใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชสำหรับการป้องกันกำจัดจำนวนมาก [3] โดยสารเคมีที่เกษตรกรนิยมใช้คือ โกล 2E มีชื่อสามัญว่า ออกซีฟลูอร์เฟน กรัสม็อกโซน มีชื่อสามัญว่า พาราควอต ไดคลอไรด์ คอนวอย มีชื่อสามัญว่า ไกลโฟเซต ซึ่งสารเหล่านี้ใช้ในการกำจัดวัชพืช ส่งผลกระทบต่อสุขภาพโดยก่อให้เกิดการระคายเคืองต่อผิวหนัง เยื่อบุ และส่งผลต่อการทำงานของระบบประสาท [4]

จากข้อมูลการเฝ้าระวังโรคพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชของสำนักระบาดวิทยา ปี 2553 จังหวัดศรีสะเกษมีผู้ป่วยทั้งหมด 83 ราย คิดเป็นอัตราป่วย 5.74 คนต่อแสนประชากร โดยพบว่าอำเภอรามันไสลมีจำนวนผู้ป่วยจากโรคพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชจำนวน 2 ราย จากการสุ่มตรวจโคลีนเอสเตอเรสในเลือดของเกษตรกรกลุ่มเสี่ยงจากการใช้ / สัมผัสสารเคมีของสำนักงานสาธารณสุขอำเภอรามันไสลปี 2553 พบว่า การตรวจเกษตรกรประเภทผู้สัมผัสสารเคมีโดยทางอ้อม กรณีปลูกหรือเก็บเกี่ยว พบจำนวนเกษตรกรผู้เข้าตรวจทั้งหมด 3,420 ราย ผลการตรวจอยู่ในระดับมีความเสี่ยงจำนวน 2,196 ราย คิดเป็นร้อยละ

64.21 และพบผลการตรวจเกษตรประเภทผู้สัมผัสสารเคมีโดยตรงคือเป็นผู้ฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืช จำนวน 1,301 ราย ผลการตรวจอยู่ในระดับมีความเสี่ยงจำนวน 1,136 ราย คิดเป็นร้อยละ 87.31

การมีส่วนร่วมของชุมชน (participation) เป็นแนวคิดสำคัญที่ได้รับการยอมรับในปัจจุบันว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งของความสำเร็จในการพัฒนา เนื่องจากเป็นแนวคิดที่เอื้อให้บุคคลและชุมชนได้พัฒนาตนเอง เป็นกระบวนการกระตุ้นให้บุคคลและชุมชนร่วมรับทราบปัญหา เรียนรู้เหตุการณ์ในชุมชนจนเกิดความตระหนักในปัญหา ร่วมตัดสินใจวางแผนแก้ไขปัญหา ลงมือปฏิบัติรวมถึงร่วมกันประเมินผลการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง [5] จึงเกิดการเข้าใจปัญหา เป็นการมองปัญหาด้วยตนเองที่มาจากความเข้าใจที่ถ่องแท้ ไม่ใช่เป็นปัญหาที่คนอื่นมาสั่งให้ทำ ความรู้สึกเช่นนี้จะทำให้คนมีใจจดจ่อ มีความมุ่งมั่นที่จะแก้ปัญหาและนำไปสู่การตัดสินใจและการกระทำเพื่อแก้ปัญหา เพื่อหาทางที่จะทำให้สถานการณ์ดีขึ้น การที่ประชาชนมีส่วนร่วมย่อมหมายความว่ามีโอกาสสูงที่โครงการจะประสบความสำเร็จ เพราะนั้นหมายถึงเราจะได้ปัญหาที่สอดคล้องกับความต้องการอย่างแท้จริง เพราะเป็นปัญหาที่ชุมชนมีส่วนร่วมเลือก จึงคาดได้ว่าชุมชนจะให้ความร่วมมือและมีความมุ่งมั่นที่จะแก้ปัญหาที่เขาเลือกเอง [6]

จากการรวบรวมรายงานการวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม มีผู้นำแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวมาศึกษา เช่น จีรวัดน์ [7] ศึกษาการใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมในการลดพฤติกรรมเสี่ยงต่อการได้รับอันตรายจากการใช้สารฆ่าศัตรูพืชของเกษตรกรอาชีพปลูกผักชี ถึงอำเภอเทพารักษ์ จังหวัดนครราชสีมา ในเกษตรกรจำนวน 84 ราย ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาปัญหา วิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางแก้ไข ปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงของเกษตรกร ผลการศึกษาพบว่า ผลการดำเนินงานแก้ไขปัญหาดังกล่าวทำให้เกษตรกรมีระดับความรู้ ทักษะและการปฏิบัติในการลดพฤติกรรมเสี่ยงต่อการได้รับอันตรายจากการใช้

สารฆ่าศัตรูพืชดีขึ้น สอดคล้องกับสินธุ์ช [8] ศึกษาการมีส่วนร่วมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการป้องกันอันตรายจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรปลูกมะเขือเทศ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร โดยใช้เทคนิคการประชุมเตรียมการและวางแผนงาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ผู้ที่เกี่ยวข้องมากที่สุด เพื่อเป็นการกระตุ้นและส่งเสริมการมีส่วนร่วมให้เกษตรกรทุกคนได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เห็นความสำคัญในการป้องกันตนเองจากการได้รับพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เกิดพลังความร่วมมือกันดำเนินการป้องกันอันตรายจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชอย่างจริงจังและต่อเนื่องจากการดำเนินงานพบว่าเกษตรกรมีพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติตนในการป้องกันอันตรายจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชได้ถูกต้องดีมากขึ้น

ดังนั้นเพื่อเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในการปลูกหอมแดง จึงได้นำหลักการการมีส่วนร่วมของชุมชนมาใช้ซึ่งจะทำให้ชุมชนและเกษตรกรมีการปฏิบัติตัวในการป้องกันอันตรายจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของเกษตรกรเพื่อหาแนวทางการแก้ไขและวิธีการปฏิบัติตนจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช โดยให้เกษตรกรในชุมชนเกิดการเรียนรู้ และตระหนักถึงปัญหาต่างๆ เหล่านี้ เพื่อเป็นแนวทางที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การส่งเสริมให้เกษตรกรนำไปปฏิบัติในการป้องกันจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดงต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อศึกษาการใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมในการลดพฤติกรรมเสี่ยงจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดง ตำบลเมืองแคน อำเภอรามัญ จังหวัดศรีสะเกษ

วัตถุประสงค์เฉพาะ

1. เพื่อศึกษากระบวนการการมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดงในการลดพฤติกรรมเสี่ยงจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช
2. เพื่อเปรียบเทียบความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติตนในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชก่อน และหลังการดำเนินการใช้กระบวนการการมีส่วนร่วม

วิธีการวิจัย

พื้นที่การวิจัย

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่ทำการศึกษารั้งนี้แบบเจาะจง (Purposive sampling) คือ หมู่บ้านเมืองแคน หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองแคน อำเภอราชไสล จังหวัดศรีสะเกษ ด้วยเหตุผลดังนี้ คือ

- 1) เป็นหมู่บ้านที่เกษตรกรมีการปลูกหอมแดงมากที่สุด ในตำบลเมืองแคน
- 2) เป็นหมู่บ้านที่มีขนาดเล็กถึงปานกลาง จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 131 หลังคาเรือน
- 3) ชุมชนให้ความสนใจที่จะร่วมแก้ไขปัญหามาจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช

ประชากรและตัวอย่างที่ศึกษา

ประชากรศึกษาประกอบด้วย เกษตรกรผู้ปลูกหอมแดงบ้านเมืองแคนที่สมัครใจเข้าร่วมตลอดโครงการวิจัยจำนวน 131 คน และตัวแทนแกนนำชุมชนและตัวแทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องที่สมัครใจ ให้ความร่วมมือและสนับสนุนให้เกิดกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการลดพฤติกรรมเสี่ยงจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในการปลูกหอมแดง จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 136 คน

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งมีการนำเทคนิคกระบวนการ AIC มาประยุกต์ใช้ โดยให้เกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาร่วมกำหนดแนวทางและวางแผนป้องกันหรือแก้ไขปัญห และ การนำแผนงาน/โครงการที่ได้ไปปฏิบัติ

ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation หรือ A) เป็นขั้นตอนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ขั้นตอนนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนแสดงความคิดเห็น รับฟัง และหาข้อสรุปร่วมกันอย่างเป็นประชาธิปไตย
2. ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence หรือ I) เป็นขั้นตอนการหาวิธีการที่จะทำให้พัฒนาหมู่บ้านตามเป้าหมายที่ตั้งไว้และในช่วงการหามาตรการหรือวิธีการในการพัฒนาและค้นหาเหตุผลเพื่อจัดลำดับความสำคัญตามความคิดเห็นของกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุม
3. ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control หรือ C) เป็นการนำเอากิจกรรมหรือโครงการต่างๆ มาสู่การปฏิบัติ และจัดกลุ่มผู้ดำเนินงาน ซึ่งจะรับผิดชอบต่อโครงการหรือกิจกรรม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามโดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร ประกอบด้วย อายุ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส ขนาดพื้นที่เพาะปลูก ประสิทธิภาพในการปลูกหอมแดง รายได้และหนี้สินของเกษตรกร การได้รับข้อมูลข่าวสารและอาการจากการได้รับพิษจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช จำนวน 13 ข้อ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้เรื่องสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เป็นการวัดเกี่ยวกับความรู้ในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช มีทั้งหมด 20 ข้อ

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติเกี่ยวกับการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช มีทั้งหมด 15 ข้อ

ส่วนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช มีทั้งหมด 15 ข้อ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ระยะเตรียมการวิจัย มีกิจกรรมที่สำคัญประกอบด้วย

1) สร้างสัมพันธภาพกับเกษตรกรและตัวแทนแกนนำในชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างความคุ้นเคยและสร้างความร่วมมือในการดำเนินงานวิจัยที่จะมีขึ้น

2) รวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช

3) ประสานงานกับตัวแทนในพื้นที่ เพื่อขอความร่วมมือเชิญชวนเข้าร่วมโครงการวิจัย โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงานแก่ตัวแทนแกนนำ ตัวแทนหน่วยงานราชการและเกษตรกรที่มีความยินดีสมัครใจเข้าร่วมโครงการตั้งแต่ต้นจนจบสิ้นระยะเวลาในการศึกษา

4) จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในกระบวนการวิจัยให้มีความพร้อมและมีจำนวนเพียงพอ

2. ระยะดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา เป็นการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในการปลูกหอมแดง ดังนี้

1) ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหา

2) เมื่อวิเคราะห์ปัญหาแล้ว กลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มสรุปสภาพปัญหา สาเหตุของปัญหา แล้วนำเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มใหญ่เป็นปัญหาภาพรวมของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การหาวิธีแก้ไขปัญหามาประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้

1) แบ่งกลุ่มย่อยดำเนินกิจกรรม เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยผู้วิจัยกระตุ้นสนับสนุนให้สมาชิกทุกคนช่วยกันระดมสมองคิดหาวิธีการที่จะให้เกษตรกร มีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชอย่างถูกต้องและปลอดภัย

2) ให้แต่ละกลุ่มนำเสนอปัญหาที่ได้ร่วมกันคิด แนวทางการแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีกำจัดศัตรู

พืชต่อที่ประชุมกลุ่มใหญ่ แล้วให้ที่ประชุมร่วมกันตัดสินใจวิธีการแก้ไขปัญหามากมาย วิธีที่แต่ละกลุ่มได้นำเสนอมา เพื่อให้เกิดจากความต้องการของทุกกลุ่มอย่างแท้จริง

ขั้นตอนที่ 3 การวางแผนดำเนินงานแก้ไขปัญหามา หลังจากได้วิธีการแก้ไขปัญหามาแล้ว ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการโดยการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นแผนการที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยกิจกรรมที่ใช้ในการแก้ไขปัญหามาต้องเป็นกิจกรรมที่ชุมชนสามารถทำได้เองและเหมาะสมกับการที่ชุมชนจะนำไปปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในการปลูกหอมแดงที่ได้จากการวางแผนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

ขั้นตอนที่ 5 การติดตามและประเมินผล

1) แผนงาน/โครงการในการลดพฤติกรรมเสี่ยงจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรที่เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

2) การประเมินผลโดยเปรียบเทียบความรู้ ทักษะและการปฏิบัติตนในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดง

3) ประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการแก้ปัญหาจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร ในโครงการที่สามารถดำเนินได้ด้วยชุมชนเอง พร้อมทั้งประเมินการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้เกณฑ์ในการวัดตามวัตถุประสงค์ของแต่ละโครงการ

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป STATA ดังนี้

1) ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร ใช้สถิติเชิงพรรณนาหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่ามัธยฐาน ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด

2) ข้อมูลความรู้ ทักษะและการปฏิบัติตนของเกษตรกรในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ใช้สถิติอนุมาณเปรียบเทียบความแตกต่างค่าคะแนนเฉลี่ย

ก่อน-หลังการดำเนินการโดยใช้สถิติ Paired t- test

3) วิเคราะห์การมีส่วนร่วม แผนงานโครงการ ที่ได้วางแผนดำเนินการปฏิบัติของเกษตรกรโดยการนำเสนอในเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ในการดำเนินการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมในการลดพฤติกรรมเสี่ยงจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดง ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งมีการนำเทคนิคกระบวนการ AIC มาประยุกต์ใช้ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาของการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ คัดเลือกวิธีการแก้ไขปัญหาวางแผนแก้ไขปัญห เพื่อให้การแก้ไขปัญหาวางแผนที่เกิดขึ้นเกิดจากความต้องการและสอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิตของเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดงบ้านเมืองแคน โดยดำเนินขั้นตอนและกิจกรรมการประชุมดังนี้

1) ชี้แจงกระบวนการประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วมและมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบกับผู้ช่วยวิจัย

2) ประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองแคนและผู้ใหญ่บ้านเมืองแคน หมู่ที่ 1 เพื่อประสานงานนัดหมายเกษตรกรทุกคนในการเข้าร่วมประชุม

3) เตรียมสถานที่ อุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมสำหรับการประชุม

4) ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดของการจัดประชุม

5) นำเข้าสู่การประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วมตามเทคนิคกระบวนการ AIC โดยแบ่งผู้เข้าร่วมประชุมออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 จำนวน 45 คน ประกอบด้วย 1) ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน 2) นักวิชาการสาธารณสุข 1 คน 3) เกษตรกรผู้ปลูกหอมแดง

43 คน กลุ่มที่ 2 จำนวน 46 คน ประกอบด้วย 1) สมาชิก อบต. 2 คน 2) เกษตรกรผู้ปลูกหอมแดง 44 คน และกลุ่มที่ 3 จำนวน 45 คน ประกอบด้วย 1) นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 1 คน 2) เกษตรกรผู้ปลูกหอมแดง 44 คน และให้แต่ละกลุ่มร่วมกันปฏิบัติตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาปัญหาและวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ขั้นตอนที่ 2 การหาวิธีแก้ไขปัญห ขั้นตอนที่ 3 การวางแผนดำเนินงานแก้ไขปัญห หลังจากได้วิธีการแก้ไขปัญหแล้วร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการโดยการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นแผนการที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยกิจกรรมที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาคือเป็นกิจกรรมที่ชุมชนสามารถทำได้เองและเหมาะกับการที่ชุมชนจะนำไปปฏิบัติ

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรผู้ปลูกหอมแดงที่เข้าร่วมโครงการ 131 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชายร้อยละ 77.86 อายุเฉลี่ย 46.63 ปี อายุสูงสุด 63 ปี ต่ำสุด 25 ปี สถานภาพสมรสร้อยละ 100 และส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษาร้อยละ 87.02 อาชีพหลัก คือการทำการเกษตร โดยมีอาชีพรองคือรับจ้างทั่วไปร้อยละ 81.68 รองลงมาคือ รับจ้างทำการเกษตรร้อยละ 12.98 ส่วนใหญ่มีพื้นที่ในการเพาะปลูกหอมแดงเฉลี่ย 2.28 ไร่ ร้อยละ 63.36 ระยะเวลาในการเพาะปลูกหอมแดงเฉลี่ย 3.32 ปี มีรายได้จากการจำหน่ายหอมแดงอยู่ระหว่าง 10,001 – 50,000 บาทต่อปี ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมาเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดงเคยมีอาการผิดปกติขณะฉีดพ่นหรือหลังการฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืชคือ มีอาการแสบจมูกร้อยละ 35.88 อาการแสบตา คันตาร้อยละ 33.59 และอาการเหนื่อยง่ายร้อยละ 21.37 โดยส่วนใหญ่เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารจากโทรทัศน์ร้อยละ 77.10 และไม่เคยได้รับจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

เกษตรกรผู้ปลูกหอมแดงที่เข้าร่วมโครงการก่อนดำเนินการส่วนใหญ่เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับปานกลางร้อยละ 75.57 ระดับน้อยร้อยละ 17.56 และ

อยู่ในระดับดีร้อยละ 6.87 ค่าคะแนนเฉลี่ยของความรู้เท่ากับ 14.77 หลังจากดำเนินการ พบว่าเกษตรกรมีความรู้ในระดับปานกลางร้อยละ 76.34 และอยู่ในระดับดีเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 23.66 ค่าคะแนนเฉลี่ยของความรู้เท่ากับ 17.15 ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p -value < 0.0001) สอดคล้องกับการศึกษาของสำรอง[9] ที่ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการป้องกันอันตรายจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรปลูกแตงกวา อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า การดำเนินงานตามโครงการสามารถทำให้เกษตรกรผู้ฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืชมีระดับความรู้ ทักษะและพฤติกรรม การป้องกันอันตรายจากการได้รับพิษสารเคมีกำจัดศัตรูพืชดีกว่าก่อนดำเนินการ ส่งผลให้เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อป้องกันอันตรายจากการได้รับพิษสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

ด้านทัศนคติก่อนดำเนินการส่วนใหญ่เกษตรกรมีทัศนคติที่ต้องอยู่ในระดับปานกลางร้อยละ 73.28 ระดับน้อยร้อยละ 13.74 และระดับดีร้อยละ 12.98 ค่าคะแนนเฉลี่ยของทัศนคติเท่ากับ 36.49 หลังจากดำเนินการพบว่า เกษตรกรมีทัศนคติที่ต้องอยู่ในระดับปานกลางร้อยละ 71.75 และอยู่ในระดับดีเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 17.56 ค่าคะแนนเฉลี่ยของทัศนคติเท่ากับ 39.14 ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p -value < 0.0001) สอดคล้องกับการศึกษาของจิรวุฒน์ที่ศึกษาการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการลดพฤติกรรมเสี่ยงต่อการได้รับอันตรายจากการใช้สารฆ่าศัตรูพืชของเกษตรกรอาชีพปลูกผักชี จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาปัญหา วิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวทำให้เกษตรกรมีระดับความรู้ ทักษะและการปฏิบัติในการลดพฤติกรรมเสี่ยงต่อการได้รับอันตรายจากการใช้สารฆ่าศัตรูพืชดีขึ้น

ด้านการปฏิบัติพบว่าเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดงที่เข้าร่วมโครงการ ก่อนดำเนินการส่วนใหญ่เกษตรกรมีการปฏิบัติที่ถูกต้องอยู่ในระดับปานกลางร้อยละ 73.28 ระดับน้อยร้อยละ 14.50 และระดับดีร้อยละ 12.21 ค่าคะแนนเฉลี่ยของการปฏิบัติเท่ากับ 40.27 หลังจากดำเนินการพบว่าเกษตรกรมีการปฏิบัติที่ถูกต้องอยู่ในระดับดีเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 19.09 ค่าคะแนนเฉลี่ยของการปฏิบัติเท่ากับ 43.32 ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p -value < 0.0001) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสุวัฒน์[10] ศึกษาการลดพฤติกรรมเสี่ยงจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชโดย การมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่ทำไร่ไถนาในเขตอำเภอผาขาว จังหวัดเลย พบว่า หลังจากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนได้มีการดำเนินการแก้ไขปัญหา โดยการจัดการอบรมให้ความรู้ในเรื่องการปฏิบัติตัวในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชพบว่า หลังดำเนินกิจกรรมการปฏิบัติตัวในการป้องกันอันตรายจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรถูกต้องเพิ่มขึ้น

ผลของการวางแผนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้เข้าร่วมประชุมได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมกันคัดเลือกโครงการที่จะดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดงของบ้านเมืองแคน พบว่า ตัวแทนแกนนำในชุมชนและตัวแทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ได้โครงการจำนวน 4 โครงการ สามารถแบ่งโครงการออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 คือ โครงการที่ชุมชนบ้านเมืองแคนดำเนินการได้เองนั้น ไม่มี

ประเภทที่ 2 คือ โครงการที่ชุมชนบ้านเมืองแคนต้องร่วมดำเนินการและ/หรือขอความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่

1. โครงการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องสารเคมีกำจัดศัตรูพืชแก่เกษตรกรผู้ปลูกหอมแดง

ประเภทที่ 3 คือ โครงการที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้เองต้องให้หน่วยงานภายนอกช่วย

ดำเนินการให้ ได้แก่

1. โครงการการใช้น้ำหมักตะไคร้หอมไล่แมลงศัตรูพืช
2. โครงการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามวิถีเกษตรอินทรีย์
3. โครงการแปลงสาธิตการทำเกษตรอินทรีย์ตัวอย่าง

ซึ่งทั้ง 4 โครงการได้รับความร่วมมือจากแกนนำชุมชนและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี

สรุปได้ว่า การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมโดยใช้เทคนิค AIC ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1) การอบรมให้ความรู้เป็นกลวิธีการดำเนินงานที่ทำให้เกษตรกรมีความรู้ ทักษะคิดและการปฏิบัติที่ถูกต้องเพิ่มขึ้น ดังนั้นควรมีการอบรมให้ความรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

2) ควรนำกระบวนการวางแผนการมีส่วนร่วมไปประยุกต์ใช้กับปัญหาด้านอื่นๆ ในชุมชนได้ โดยเฉพาะปัญหาที่ต้องการความร่วมมือจากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรทำการศึกษาการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ความรู้ ทักษะคิดและการปฏิบัติในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชมีความถูกต้อง เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

2) การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะพื้นที่ หากจะนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้ควรคำนึงถึงบริบทของพื้นที่ และความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชนแต่ละชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ให้ทุนสนับสนุนการทำวิจัยให้สำเร็จลุล่วงในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

1. Bureau of epidemiology, Department of disease control. Occupational diseases [Internet]. 2010. [updated 2010; cited 2011 March 10]. Available from: <http://www.boe.moph.go.th/boedb/surdata/disease.php?ds=47>.
2. Sisaket province agricultural extension office. Plant area data 2009 [Internet]. 2009. [updated 2009; cited 2011 March 10]. Available from: <http://www.sisaket.doae.go.th>
3. Nantakaew N. Behavioral in pesticides use among shallot growers in Tambon Banhong, Amphoe Banhong, Changwat Lamphun [MA thesis]. Chiang Mai: Chiang Mai University; 2005. Thai.
4. Hongthong I. Pesticide impact on onion growing farmer health in Buengbon sub-district, Yangchumnoy district, Sisaket province [MPH thesis]. Khon Kaen: Khon Kaen University; 2009. Thai.
5. Tripakornkusol S. Application of participation concept to solve health problems in a community [MNU thesis]. Khon Kaen: Khon Kaen University; 2002. Thai.
6. Tasaniyom N. Participation of community in health development: concept and strategy. Khon Kaen: Khon Kaen University; 2002. Thai.

7. Kemkratoke J. Farmer's participation for reducing risk behavior from pesticide hazard in coriander plantation, Teparak district, Nakhonratchasima province [MPh thesis]. Khon Kaen: Khon Kaen University; 2003. Thai.
8. Sirikoon S. Using participation to behavior change in preventive of harmful pesticide for tomato farmers in Muang district, Sakonnakhon province Reducing risk behavior from [MPh thesis]. Khon Kaen: Khon Kaen University; 2003. Thai.
9. Yantapan S. The behavior change in using pesticide by participation for cucumber farmers in Hauthalang district, Nakhonratchasima province [MPh thesis]. Khon Kaen: Khon Kaen University; 2003. Thai.
10. Kuruwasri S. Reducing risk behavior from pesticide hazard by the participation of sugar-cane farmers in Phakhao, Loei province [MPh thesis]. Khon Kaen: Khon Kaen University; 2003. Thai.

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดงก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรม (n=131)

	ผลการเปรียบเทียบคะแนนความรู้					
	$\bar{x}$	S.D.	95%CI	Paired t-test	df	p-value
ก่อนดำเนินการ	14.77	2.37	(14.36- 17.53)	11.93	130	<0.0001*
หลังดำเนินการ	17.15	2.19				

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนทัศนคติการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดงก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรม (n=131)

	ผลการเปรียบเทียบคะแนนทัศนคติ					
	$\bar{x}$	S.D.	95%CI	Paired t-test	df	p-value
ก่อนดำเนินการ	36.49	3.77	(35.84 – 39.78)	7.40	130	<0.0001*
หลังดำเนินการ	39.14	3.73				

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนการปฏิบัติการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดง ก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรม (n=131)

	ผลการเปรียบเทียบคะแนนการปฏิบัติ					
	$\bar{x}$	S.D.	95%CI	Paired t-test	df	p-value
ก่อนดำเนินการ	40.27	2.84	(39.78 - 43.63)	11.48	130	<0.0001*
หลังดำเนินการ	43.32	1.78				

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05